

واکاوی و تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در مناطق عشایری (مطالعه موردی: استان فارس)

کاظم طاهری نژاد*، فاطمه طاهری نژاد

کارشناس ارشد ژئومورفولوژی، دانشگاه یزد taheri69kazem@gmail.com

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه رضوانشهر، یزد fatemehtaherinejad@gmail.com

چکیده

پراکنش ایلات و عشایر در پهنه جغرافیای کشور یکسان نیست و چه بسا مناطقی که در گذشته از تراکم زیاد جمعیت عشایری برخوردار بوده و امروزه به خاطر رشد سریع شهرنشینی یا تبدیل اراضی به کاربری های صنعتی، کشاورزی و... از تعداد و تراکم جمعیت عشایری در این مناطق کاسته شده است. هدف مقاله حاضر تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری در مناطق عشایری قشقای در استان فارس می باشد. برای رسیدن به اهداف تحقیق از روشهای اسنادی و میدانی با تأکید بر تکمیل پرسشنامه نزد ۲۱۸ نفر سرپرست خانوار عشایری استفاده شده است. داده های جمع آوری شده در نرم افزار SPSS با استفاده از آزمون تحلیل عاملی و مدل ویکور (VIKOR) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. تجزیه و تحلیل نتایج آزمون تحلیل عاملی نشان می دهد که مهم ترین و اولین عامل مؤثر در جذب گردشگران در منطقه مورد مطالعه عبارت بود از عامل فرهنگی. با توجه به وجود قابلیت ها و توانمندی های اجتماعی، فرهنگی و طبیعی منطقه مورد مطالعه که در حد مطلوبی قرار دارند، مساله جذب سرمایه گذاری ها به عنوان راهکاری جهت بهبود وضعیت اقتصادی خانوارهای عشایری در منطقه مورد مطالعه پیشنهاد شده است.

واژه های کلیدی: مناطق عشایری، توسعه گردشگری، عشایر قشقای، استان فارس

مقدمه

توسعه صنعت گردشگری می‌تواند عاملی مهم در جهت رفع فقر، افزایش اشتغال‌زایی و افزایش درآمد برای مردم مناطق باشد. مناطق عشایری به عنوان یک میراث فرهنگی شامل ویژگی‌های خاص مثل عادات محلی، آداب و رسوم مربوط به کوچ نشینی، نوع مسکن، موسیقی، زبان‌های محلی و ارزش‌های اخلاقی و معنوی است (رضوانی، ۱۳۷۹: ۵). جامعه عشایری ایران بخش جدایی ناپذیر از محیط زیست است که به لحاظ شیوه معیشت، آداب و سنن، همزیستی با طبیعت و ویژگی‌های منحصر به فرد دیگر می‌تواند در مقوله گردشگری و اکوتوریسم یک فرصت تلقی شده ضمن هویت دادن به عشایر، منابع درآمدی قابل ملاحظه‌ای را ایجاد کرده و پایداری محیط و حفاظت از منابع طبیعی را با مشارکت آنان تضمین نماید (منتصری، ۱۳۹۱: ۱). از طرفی توسعه گردشگری به عنوان مجموعه فعالیت‌های اقتصادی، تأثیر به‌سزایی در تقویت بنیان‌های اقتصادی جوامع داشته و نقش آن به عنوان منبع جدیدی برای اشتغال، کسب درآمد، دریافت‌های مالیاتی بیشتر، جذب ارز و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی مورد تأیید است (کاظمی، ۱۳۹۰: ۱). از لحاظ اقتصادی، کوچ نشینان همواره در طول چند هزار سال گذشته سهم بزرگی در اقتصاد ایران داشته‌اند. کوچ نشینان از راه پرورش دام، و ارائه فرآورده‌های دامی (گوشت، لبنیات، روغن، پشم و پوست) و دست بافته‌های خود از جمله قالی، گلیم، گبه، انواع خورجین و... همواره در صحنه اقتصادی بسیار فعال بوده‌اند (امان‌اللهی، ۱۳۸۳: ۸). در سال‌های اخیر جوان‌های عشایر به واسطه تحصیل، کوچ نشینی را رها کرده‌اند و سالمندان هم توان کوچ و نگهداری از دام را ندارند و ترجیح می‌دهند در روستا زندگی کنند. در این حالت، صنعت گردشگری می‌تواند به کمک زندگی عشایر بشتابد و با درآمدزایی از طریق ورود گردشگر به مناطق کوچ نشین به طور مستقیم و غیرمستقیم بخشی از هزینه‌های کوچ و ادامه شیوه زندگی سنتی کوچ‌نشینی را تأمین نماید. همچنین، ایجاد جذابیت‌های جدید به زندگی کوچ نشینان می‌تواند بخشی از جوانان که از نیروهای پرانرژی و تحصیلکرده این قشر از جامعه هستند را به کانون زندگی کوچ‌نشینی بازگرداند. وجود نیروهای آموزش دیده و متخصص در صنعت گردشگری زمینه‌های نوآوری و خلق جذابیت‌ها و ایده‌ها رضایت‌مندی و به طبع آن تعداد گردشگران را در مناطق افزایش خواهد داد. ایل قشقایی یکی از ایلات مهم ترک زبان ایران است: مرکز اصلی این ایل فارس است. قشقایی‌ها در دوره‌های مختلف بتدریج به این سرزمین کوچیده و در آن ساکن شده‌اند. به نظر می‌رسد در حال حاضر یکی از راهکارهای موجود جهت افزایش زمینه‌های ماندگاری و استفاده بهینه از قابلیت‌های جوامع عشایری کشور رویکرد گردشگری باشد. در تحقیق حاضر با هدف تحلیل توانمندی‌های مناطق عشایری جهت توسعه گردشگری منطقه مورد مطالعه تدوین شده است و در پی پاسخ به این سوال است آیا استان فارس باتوجه به ویژگی‌های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی از توان بالایی برای توسعه گردشگری عشایری برخوردار است؟

گردشگری عشایری در ایران مبحث تازه‌ای است که همچون هر پدیده جدید دیگری با حواشی بسیار همراه بوده و گفت‌وگوهای پردامنه‌ای را در سال‌های اخیر سبب گشته است. در سال‌های اخیر گردشگری تأثیر روزافزونی بر رابطه دو جانبه فرد و اجتماع داشته است (حیدرآبادیان، ۱۳۹۱: ۱۷). در بعد جغرافیایی گردشگری زمانی از فعالیت گذران اوقات فراغت یا تفریح که مستلزم غیبت شبانه از مکان مسکونی عادی است تعریف می‌شود (اسکنیر: ۱۹۹۹: ۲۰۸). گردشگری عشایری و روستایی در معنی کلاسیک، نوعی فعالیت گردشگری است که درآمد اضافی برای آنها می‌فراهم می‌کند که شغل اصلی ایشان در حوزه کشاورزی و صنعت است

¹ Skinner

(سابا، ۱۸:۲۰۰۸) گردشگری عشایر به عنوان یکی از بهترین گزینه برای توجه به فقر، اشتغال و طرحهای اقتصادی متنوع در کشورهای در حال توسعه در نظر گرفته شده است (هانک، ۱۲:۲۰۱۲). بنابر سازمان جهانی گردشگری، پیش بینی بلند مدت و ارزیابی توسعه گردشگری تا ۲۰ سال اول هزاره جدید، چشم انداز گردشگری ۲۰۲۰ است (آنتو، ۲۲:۲۰۱۲). از طرفی گردشگری عشایر و گردشگری روستایی ۳ می تواند به عنوان مهمترین بخش فعالیت نواحی روستایی محسوب شود. وجود پتانسیل های طبیعی، چشم اندازهای زیبا در نواحی روستایی به عنوان جایگاه و مکانی در جهان امروز مطرح می شود که جمعیت برای گریز از فشارهای ناشی از شهرنشینی به دامن طبیعت پناه برند (فرجی سبکبار و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۲). توسعه توریسم در نواحی روستایی و عشایری می تواند به کاهش یا از بین بردن مشکلات ایجاد شده در نواحی روستایی کمک نماید و زمینه ساز رشد اقتصادی، متنوع سازی اقتصاد این نواحی، ایجاد اشتغال و درآمد، کاهش مهاجرت های خارجی و امکان جمعیت پذیری، بهبود زیرساختها و موارد دیگر در مناطق روستایی و عشایری شود (هلند و همکاران، ۴: ۲۰۰۳). در واقع، تنوع سازی اقتصاد در مناطق روستایی و عشایری و تعیین راهبردهای مکمل همانند گسترش توریسم در کنار فعالیت های کشاورزی، دامپروری و سایر فعالیت های روستایی و عشایری، فرصت های شغلی متعددی را در این سکونتگاهها ایجاد می کند (رکن الدین افتخاری، ۱۳۹۰: ۶۱).

کرکه آبادی و مستخدمین حسینی (۱۳۹۰)، در مقاله ای تحت عنوان "بررسی پتانسیل کارآفرینی گردشگری در جامعه عشایری ایران"، با استفاده از روش تحقیق توصیفی، روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و روش تجزیه و تحلیل کیفی به بررسی پتانسیل های کارآفرینی گردشگری عشایری پرداخته اند و به این نتیجه رسیده اند که می توان در سه سطح خرد (محلی)، سطح میانی (کشوری)، و سطح کلان (جهانی) گردشگری عشایری را توسعه داد و هم به بهبود وضعیت اقتصادی خود عشایر کمک کرد و هم موجب معرفی و حفظ سنتها و فرهنگ اصیل ایرانی شد. رکن الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۰)، در مقاله ای با عنوان «نقش مناطق نمونه گردشگری در توسعه مناطق عشایری (مطالعه موردی: منطقه نمونه گردشگری الوند شهرستان همدان)» با استفاده از مدل (TOPSIS) به اولویت بندی میزان اثرات مجتمع تله کابین بر مناطق عشایری پیرامون پرداخته شد. در نهایت نتایج نشان داد که ایجاد مجتمع تفریحی توریستی گنج نامه، با وجود آثار مثبت، در بیشتر زمینه ها دارای تاثیرات منفی در این مناطق می باشد. برقی و خان محمدی (۱۳۹۱)، در تحقیقی با عنوان "بررسی نقش پتانسیل و قابلیت های نواحی عشایری و روستایی در توسعه گردشگری"، از طریق روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، با روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و روش تجزیه و تحلیل کیفی، به بررسی قابلیت های گردشگری در مناطق روستایی و عشایری پرداخته اند و نتایج تحقیق آنها نشان می دهد که گردشگری در افزایش درآمد خانوارهای روستایی، اشتغال زایی و جلوگیری از مهاجرت روستاییان و بهبود کیفیت زندگی آنها مؤثر بوده است. پاشازاده و خداکرمی (۱۳۹۱)، در مقاله ای با عنوان "بررسی قابلیت ها و تنگناهای گردشگری عشایر ایلسون"، با روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، روش گردآوری اطلاعات کتابخانه ای و میدانی و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات سوات، به بررسی قابلیت ها و تنگناهای گردشگری ایل شاهسون پرداخته اند و به این نتیجه رسیده اند که این عشایر علی رغم برخورداری از جاذبه های متنوع، به دلیل مسائل مدیریتی، کمبود زیرساختها، ضعف تبلیغات و کمبود منابع مالی نتوانسته توسعه لازم را پیدا کند.

¹ Szabo

² UNWTO

³ Rural tourism

⁴ Holland et al.

قنبری و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای با عنوان "بررسی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری عشایری با استفاده از تکنیک SWOT (مطالعه موردی: ایل بختیاری)" از میان راهبردهای ارائه شده، نتایج نشان داد که تهیه طرح‌های جامع گردشگری عشایری باید با تاکید بر بازشناسی زمینه طبیعی و ژئومورفولوژیک در منطقه زاگرس باشد. همچنین واگذاری مدیریت گردشگری به ایل بختیاری می‌تواند، باعث تقویت بنیان‌های اقتصادی عشایر و افزایش نظارت آنها بر محیط‌زیست در منطقه شود. شرفی‌نیا و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای با عنوان "تحلیل راهبردی از قابلیت‌ها و تنگناهای گردشگری عشایری در استان گلستان نمونه موردی: روستای داشلی‌برون" با استفاده از تکنیک SWOT سعی داشته‌اند استراتژی‌های مناسبی در راستای توسعه گردشگری عشایری را تدوین کنند.

در بین محققین خارجی، استین جاکوبزن^۱ (۲۰۰۱)، در مقاله‌ای با عنوان گردشگری عشایری به بررسی جنبه‌های مختلف مناظر پرداخته است. این مطالعه به دقت احساس بصری از مکان‌ها و مناظر تجربه شده توسط گردشگران عشایری را مورد بحث قرار داده است. و همچنین پیشنهاد می‌کند که محدودیت‌های ذاتی در زمان تورهای تعطیلات به طور منظم که به عنوان تنها راه برای تمایل برای به دست آوردن منابع دست اول و برداشت عمدتاً بصری از مناطق عشایری می‌شود مهم هستند. ورنر^۲ (۲۰۰۵)، در مقاله‌ای با عنوان فرهنگ عشایری و توسعه گردشگری بین‌المللی در مغولستان با استفاده از روش تحقیق توصیفی و تحلیلی و با اطلاعات کتابخانه‌ای، به بررسی وضعیت عشایر مغولستان و عوامل جذب گردشگران به این کشور پرداخته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که گردشگری یکی از منابع مهم کسب درآمد برای دولت مغولستان می‌باشد. هولوی^۳ و همکاران (۲۰۱۱)، در پژوهشی رابطه بین گردشگری عشایر و انواع دیگر گردشگری در استرالیا را مورد بررسی قرار داده‌اند. در این پژوهش با استفاده از تجزیه و تحلیل از کار میدانی قوم‌نگاری با گردشگران ارشد در مناطق روستایی و دور افتاده استرالیا نشان می‌دهند که گردشگری عشایر اخلاقی تر از دیگر گردشگران قرار دارد. و همچنین پویا و تغییرپذیر می‌باشد.

گردشگری عشایری

گردشگری عشایری جست‌وجوی نهایی یکپارچه و وحدتی ساختاری در زندگی روزمره انسان است (پاپلی‌یزدی، ۱۳۹۰: ۳۵). در محدوده چنین گردشگری، معمولاً گردشگر اقدام به انجام فعالیت‌هایی نظیر پیاده روی، اسب سواری، کوه نوردی، غارنوردی، تماشا و شرکت در مراسم و سنت‌ها، به سربردن برای مدت کوتاه یا بلند و در روستاهای عشایرنشین و یا در میان عشایر کوچرو می‌نماید (یاسوری، ۱۳۹۱: ۱۶۵). شیوه زندگی کوچ‌نشینی^۴ و نیمه کوچ‌نشینی^۵، چشم‌اندازهای فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی متفاوتی را پیش روی گردشگران قرار می‌دهد. زندگی عشایر در تمام جنبه‌ها اعم از سکونتگاه، غذاهای محلی، شیوه معیشت، بازی-های محلی^۶، لباس‌ها^۷ و رقص‌های محلی، آداب و رسوم و فرهنگ و... برای گردشگران جذابیت دارد. از سوی دیگر نحوه کوچ، آداب و رسوم کوچ، زمان کوچ بهاره و پاییزه، مسیر حرکت و مدت کوچ، به همراه روابط قومی-قبیله‌ای عشایر و تیره بندی آنها، از موضوعات جالب برای گردشگران است. از محسنات توسعه و گسترش گردشگری عشایر، این است که این امر از نابودی عشایر جلوگیری کرده و کمک می‌کند تا عشایر به شیوه سنتی زندگی خود را ادامه دهند و علاوه بر آن بر قدرت اقتصادی عشایر می-

¹ Steenjacobsen

² Cynthia Werner(2005)

³ Holloway

⁴ Nomadism

⁵ Semi Nomadism

⁶ Local games

⁷ Clothes

افزاید (قدیری معصوم، ۱۳۸۹: ۲۰). گروهی از گردشگران علاقمند به آشنا شدن با شیوه زندگی، کوچ، آداب و رسوم و سنتهای جامعه عشایری هستند. در بسیاری از کشورهای جهان این نوع زندگی موضوعیت ندارد در حالی که در بعضی از کشورهای جهان از جمله ایران هنوز تعدادی از مردم به زندگی کوچ نشینی ادامه می دهند. زندگی کوچ نشینی برای بسیاری از مردم جهان توسعه یافته بسیار جذاب است و از این رو در برخی از کشورهای جهان از جمله کشورهای عربی مورد توجه قرار گرفته است (ذوالفقاری، ۱۳۸۹: ۲۹).

کوچ نشینی

منظور از زندگی کوچ نشینی آن نوع زندگی است که در آن انسان از راه پرورش حیوانات و معمولاً با برخورداری از فرآورده های کشاورزی زیست می کند و در پی چراگاه های طبیعی سالیانه از محلی به محل دیگر کوچ می کند. مهم ترین وجه تمایز این نوع زندگی عبارتند از ۱- وابستگی انسان به حیوان ۲- استفاده از چراگاه های طبیعی ۳- کوچ یا جابه جایی انسان و دام به منظور بهره گیری از چراگاه های طبیعی و احتراز از سرما و گرمای شدید. کوچ به تنهایی نمی تواند مفهوم زندگی کوچ گری به معنی عشایری مورد نظر را برساند، چنانچه اغلب کولی ها هم زندگی کوچ گری یا کوچ نشینی دارند، بدون اینکه از مراتع بهره برداری کنند یا وابسته به حیوان باشند. کولی ها در اطراف آبادی ها چادر می زنند و با عرضه کارهای دستی، تعمیر لوازم مورد نیاز مردم امرار معاش می کنند. اما کوچ نشینان که پایه اصلی معیشت آنان را دام و مرتع تشکیل می دهد، شرایط جغرافیایی در امر جابه جایی و تحرک مکانی شان بیش از هر عامل دیگر تأثیر دارد (امان اللهی، ۱۳۷۸: ۱-۲). از آنجا که اساس و ریشه کوچ نشینی با وضعیت جغرافیایی رابطه مستقیمی دارد باید کوچ نشینی و کوچ را از دیدگاه جغرافیا به عنوان نوعی شیوه معیشت بررسی کنیم زیرا نشان دهنده حاکمیت جبر محیطی و هماهنگی انسان با آن است. نقش پدیده های طبیعی محیط و رفع نیاز انسان، اشتغال به فعالیت دامداری و دیگر فعالیت ها موضوعی کاملاً جغرافیایی است. با این توصیف کوچ نشینی را می توان به صورت زیر تعریف کرد: حرکت منظم سالیانه یا فصلی برای ارتزاق قومی یا قبیله ای که این حرکت به عوامل محیطی و اوضاع انسانی و اجتماعی بستگی دارد (مشیری، ۱۳۸۵: ۹). هدف از کوچ استفاده از موقعیت سربسزی مراتع و چراگاه های طبیعی در فاصله زمانی معین و هدف غایی پرورش دام و برخورداری از فرآورده های دامی است. از این رو می توان گفت کوچ از سویی تابعی است از نظام دامداری طبیعی و از سوی دیگر شیوه زندگی طبیعی در طبیعت با ویژگی های فرهنگی، اجتماعی و بعضاً سیاسی است (طیبی، ۱۳۷۴: ۱۴۱).

نقش گردشگری در توسعه جوامع عشایری^۱

گردشگری عشایری پایدار ۲ به احیا و حفظ و حراست از چشم اندازهای فرهنگی جامعه کوچ رو که ناشی از باورها و اعتقادهای آنهاست، منجر می شود و از چشم اندازهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه کوچ رو که دربرگیرنده آداب و رسوم، مسکن، موسیقی، بازی ها و رقص ها، غذاها، محیط طبیعی بکر، پوشاک، صنایع دستی، ادبیات، اقلیم، نوع معیشت، پوشش گیاهی، زندگی جانوری و... است، صیانت می کند. گردشگری پایدار عشایری به بهبود وضع معیشت و اقتصاد عشایر کمک می کند و بازار مناسب را برای عرضه محصولات دامی، صنایع دستی و دیگر محصولات عشایر فراهم می آورد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۲). گردشگری عشایری زمانی پایدار خواهد بود که در برنامه ریزی برای گردشگری عشایر فعالیت های این بخش از گردشگری منطبق با

¹Development of Nomadic Communities

² Sustainable Nomadic Tourism

قابلیت‌ها و توان‌های منطقه سکونت کوچ‌نشینان باشد و تبلیغات سالم و واقعی انجام گیرد و تمام مراحل توسعه گردشگری عشایر به دقت ارزیابی و کنترل شود. همچنین ملاحظات زیست‌محیطی نیز باید مدنظر قرار گیرد. امروزه مشارکت به عنوان فلسفه و شیوه توسعه، توصیه می‌شود. پس برای توسعه گردشگری عشایر، مشارکت عشایر در مراحل مختلف لازم و ضروری است و گردشگران نیز باید به محیط‌زیست، آداب و رسوم و سنن و فرهنگ عشایر احترام بگذارند (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۵۷).

گردشگری عشایری مبتنی بر کوچ است. کوچ اغلب یک حرکت دو طرفه بین دو محیط است و برای کوچ‌نشینان ماندن در یک مکان معنا و مفهومی ندارد (کرسویل، ۱۹۹۷: ۱۶). ویژگی‌های انسان کوچ‌نشین عبارت است از (مشیری، ۱۳۸۵: ۱۱):

(الف) حرکت متقابل و منظم فصلی؛

(ب) مسکن موقت و جمع‌کردنی و برافراشتنی؛

(ج) برخورداری از ویژگی‌های فرهنگی و قومی خاص؛

(د) داشتن نظام‌های قبیله‌ای و آداب و رسوم مخصوص به خود؛

در عصر پسامدرنیسم ۱ گردشگران ماجراجو ۲ و جستجوگر و برخوردار از حس دلتنگی تاریخی و باستانی، رو به گروه‌های ایلی و عشایری آورده‌اند و بدین ترتیب، یکی دیگر از گونه‌های گردشگری عصر پسامدرنیسم شکل گرفته است. گردشگران عشایری زائران پسامدرنی هستند که اصالت معنایی خود را در چشم اندازه‌های فرهنگی مناطق عشایری جستجو می‌کنند. مناطق عشایری به عنوان میراثی مطرح است که نقش اصالت تاریخ بشری بر تارک آن می‌درخشد. میراث فرهنگی ۳ در این میان بیان‌کننده وضعیت تاریخی، تمدن و فرهنگ مناطق عشایری است که در طی سالیان متمادی شکل گرفته است. آثار مادی و معنوی به جا مانده از پیشینیان ۴ ماحصل تلاش‌های مستمر، فنون، مهارت‌ها، ابتکارات، خلاقیت و برخوردهای اجتماعی _ فرهنگی آنان بوده که از شرایط طبیعی حاکم در محل سکونتشان تأثیر پذیرفته است. میراث فرهنگی عشایری حافظه جمعی یک شیوه زندگی در طول تاریخ است. همانگونه که انسان با طبیعت در رابطه است و به منظور رفع نیازهای خود در محیط دخل و تصرف می‌کند، طبیعت نیز بر محیط انسان تأثیر گذار است. در نتیجه آثار به جا مانده از گذشته‌های دور در مناطق عشایری و حتی خود زندگی کوچ‌نشینانی جزئی از میراث فرهنگی محسوب می‌شود (پاپلی‌یزدی و سقایی، ۱۳۹۰: ۲۱۰ و ۲۱۲). نوع زندگی، آداب و رسوم، آیین‌ها و دیگر مواردی که نمادهای میراث فرهنگی را در روابط اجتماعی نشان می‌دهد مورد علاقه گردشگران است. این نمادها در مناطق عشایری به وفور یافت می‌شود. می‌توان به نحوه سلوک و آداب و معاشرت، نحوه زندگی، نوع البسه و پوشاک، خلق و خو و مراسم مختلف عشایر اشاره کرد که برای گردشگران بسیار جذاب است (منشی‌زاده، ۱۳۷۶: ۱۷۸).

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی می‌باشد. از نظر ماهیت و روش، تحقیق حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی می‌باشد. روش‌ها و ابزار گردآوری اطلاعات در تحقیق حاضر شامل روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی می‌باشد. برای دستیابی به نتایج مطلوب، پرسشنامه‌ای تهیه شد و با استفاده از شاخص‌های وضعیت درآمدی خانوارها، توانمندی‌های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی منطقه

¹ Postmodernism

² Adventurer Toursts

³ Cultural heritage

⁴ Predecessors

مورد مطالعه پرسشنامه تدوین گردید. منطقه مورد مطالعه در استان فارس واقع شده است، که طبق فرمول کوکران ۲۱۸ خانوار به عنوان حجم نمونه تعیین شده است.

شاخص‌های تحقیق

برای تحلیل و تبیین توان‌سنجی توسعه گردشگری در مناطق عشایری، به تدوین شاخص‌ها پرداخته شد. جهت تحلیل و سنجش قابلیت و توانمندی‌های منطقه مورد مطالعه در ۴ بُعد وضعیت درآمدی، توانمندی‌های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی از ۳۰ شاخص (جدول-۲) استفاده شده است.

جدول (۱) ابعاد و شاخص‌های توان‌سنجی توسعه گردشگری در مناطق عشایری

ابعاد	شاخص‌ها
وضعیت درآمدی	فرصت‌های اشتغال مناسب در بخش کشاورزی، وجود زمینه اشتغال دامداری در روستا، رضایت از درآمدهای حاصل از فعالیت‌های دامداری، رضایت از درآمد حاصل از فعالیت‌های کشاورزی، همکاری زنان و سایر اعضای خانواده در فعالیت‌های کشاورزی، وجود زمینه تنوع درآمدی در منطقه، وجود زمینه لازم جهت تغییر شغل، رضایت از پس‌انداز خانوار
توانمندی‌های طبیعی	وجود تپه‌ماهورهای مناسب جهت انجام ورزش‌ها و تفریحاتی از قبیل: کوهنوردی و... داشتن محیط آرام و بدون سروصدا به خصوص برای شهرنشینان جهت استراحت و تمدد اعصاب و تفریح، تنوع بالای گونه‌های گیاهی و جانوری، برخورداری از سازندهای زمین‌شناسی متنوع، وجود تالاب‌ها و رودخانه‌های پرآب، وجود پرندگان منحصربه‌فرد، وجود چشمه‌های آب منطقه‌ای، شکار
توانمندی‌های اجتماعی	برخورداری مردم منطقه از روحیه مهمان‌داری و مهمان‌پذیری، میزان اعتماد مردم منطقه به مسافری (گردشگران)، وجود مکان‌های تاریخی و دیدنی (غار، قلعه و سنگ نوشته)، سابقه تاریخی در مهمان‌نوازی، وجود نیروهای آموزش دیده و تحصیلکرده در این منطقه برای راهنمایی گردشگران، مشارکت مردم محلی در فعالیت‌های گردشگری، تعارض فرهنگی گردشگران با فرهنگ بومی
توانمندی‌های فرهنگی	آداب و رسوم خاص منطقه، فرهنگ محلی، پوشش سنتی در بین عشایر محدوده مورد مطالعه، غذاها و نوشیدنی‌های محلی، صنایع دستی، موسیقی سنتی، بازی‌ها و ورزش‌های محلی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

تجزیه و تحلیل داده‌ها^۱

ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخگویان

یافته‌های توصیفی بدست آمده در ارتباط با بررسی جنسیت سرپرستان خانوار در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد، که از ۲۱۸ نفر سرپرست خانوار پاسخ دهنده ۲۱۵ نفر (۹۸/۶ درصد) مرد و ۳ نفر (۱/۴ درصد) هم زن بوده اند. متوسط بُعد خانوار این افراد برابر با ۶/۴۷ می‌باشد. همچنین وضعیت سنی سرپرستان خانوار در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد که در ترکیب سنی اعضای نمونه، غلبه با گروه سنی ۳۶-۴۵ سال است که ۳۰/۷ درصد (۶۷ نفر) پاسخگویان را شامل می‌شود و میانگین سنی این افراد ۴۴/۳۱ سال می‌باشد. همین‌طور وضعیت تأهل سرپرستان خانوار در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد که برحسب درصد ۹۶/۸ درصد

^۱ کلیه جداول و نقشه یافته‌های پژوهش می‌باشند.

(۲۱۱ نفر) از سرپرست خانوارهای جامعه نمونه متأهل و ۳/۲ درصد (۷ نفر) مجرد بوده‌اند. از نظر وضعیت سواد، ۲۹/۴ درصد سرپرستان خانوار پاسخ دهنده بیسواد، ۴۲/۲ درصد دارای سواد دوره ابتدایی، ۱۶/۵ درصد دارای سواد دوره راهنمایی و دبیرستان، ۹/۲ درصد دارای مدرک دیپلم و ۲/۸ درصد هم تحصیلات دانشگاهی داشته‌اند، بدین ترتیب ۷۰/۶ درصد سرپرستان خانوار در منطقه مورد مطالعه باسواد هستند. یافته‌های توصیفی بدست آمده در ارتباط با بررسی وضعیت درآمدی ماهانه خانوارها در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد که ۸/۸ درصد خانوارها (۱۸ خانوار) کمتر از ۳۰۰ هزار تومان درآمد ماهانه دارند. ۴۱ درصد از خانوارها (۸۴ خانوار) دارای درآمد ماهانه بین ۳۰۰-۶۰۰ هزار تومان هستند. ۱۸ درصد (۳۷ خانوار) درآمدی بین ۶۰۰-۹۰۰ هزار تومان در ماه دارند. ۷/۸ درصد (۱۶ خانوار) ماهانه بین ۹۰۰ تا یک میلیون و دویست هزار تومان درآمد و ۲۴/۴ درصد (۵۰ خانوار) از خانوارها ماهانه بالای یک میلیون و دویست هزار تومان درآمد دارند. ۱۳ خانوار هم میزان درآمد خود را بیان نکرده‌اند.

-مدل تحلیل عاملی

برای تعیین ضرایب مؤلفه‌های مربوط به متغیرهای اثر گذار بر توسعه گردشگری از روش تحلیل عاملی به روش تجزیه به مؤلفه‌های اصلی استفاده شده است. تحلیل عاملی از جمله روش‌های چند متغیره است که اساساً برای کاهش متغیرها یا شناسایی ساختار متغیرها به کار می‌رود. هدف از کاهش داده‌ها در این پژوهش حذف متغیرهای اضافی (با همبستگی زیاد) از کل متغیرها است. اولین مرحله تشکیل ماتریس داده‌ها می‌باشد. در این مرحله ۲۲ متغیر در مورد منطقه مورد مطالعه، تشکیل یک ماتریس داده است که شامل متغیرهای توانمندی‌های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی آورده می‌باشد. برای تشخیص مناسب بودن داده‌های مربوط به مجموعه متغیرهای تحلیل شده در خصوص توسعه گردشگری، از شاخص KMO بهره گرفته شد. معناداری آزمون بارتلت با عدد ۱۱۰۶/۲۴ در سطح اطمینان ۹۵ درصد و مقدار مناسب KMO (۰/۶۶۴) نشان از مناسب بودن متغیرهای در نظر گرفته شده برای انجام تحلیل عاملی دارد (جدول-۲).

جدول (۲) مقدار KMO و سطح معناداری

سطح معناداری	مقدار بارتلت	مقدار KMO	مجموعه مورد تحلیل
۰,۰۰۰	۱۱۰۶/۲۴	۰/۶۶۴	تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری عشایری

برای رسیدن به حالت مطلوب عاملها را دوران می‌دهند. از میان روشهای دوران عاملها از روش واریمکس^۱ استفاده شده است. چرخش عاملها، درصد تجمعی توضیح داده شده با عاملهای استخراجی را تغییر نمی‌دهد. اما باعث تغییر (با یکنواختی بیشتری) در میان هریک از عاملها می‌شود (جدول-۳).

جدول (۳) عامل بندی متغیرهای مورد مطالعه

تعداد عاملها	نام عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
۱	فرهنگی	۴/۲۵	۱۹/۳۳	۱۹/۳۳
۲	اعتماد	۲/۲۶	۱۰/۲۸	۲۹/۶۲
۳	مشارکت	۱/۹۸	۹/۰۲	۳۸/۶۴

^۱ Varimax

۴۶/۸۳	۸/۱۸	۱/۸۰	طبیعی	۴
۵۴/۰۸	۷/۲۴	۱/۵۹	اجتماعی	۵
۶۰/۷۷	۶/۶۹	۱/۴۷	اکو توریسم	۶
۶۶/۵۴	۵/۷۷	۱/۲۷	شکار پرندگان	۷
۷۱/۳۳	۴/۷۸	۱/۰۵	تاریخی	۸

- عامل اول، عامل فرهنگی

مقدار ویژه عامل اول برابر با ۴/۲۵ است. در این عامل ۹ متغیر بارگذاری شده است، که از میان آنها متغیرهای موسیقی سنتی با بار عاملی ۰/۸۹۹، بازی‌ها و ورزش‌های محلی با بار عاملی ۰/۸۹۹، مهمترین عوامل توسعه گردشگری شناخته شدند. بررسی‌ها نشان می‌دهد قرار گرفتن متغیرهای صنایع دستی، پوشش سنتی و مهمان نوازی در یک عامل بیانگر آن است که بین آنها همبستگی وجود دارد. بطوریکه توجه بیشتر به فرهنگ و ارائه آن به گردشگران منجر به توسعه گردشگری خواهد شد (جدول ۴-).

جدول (۴) متغیرهای بارگذاری شده در عامل اول

بار عاملی	متغیر
۰/۲۸۶	داشتن محیط آرام و بدون سروصدا بخصوص برای شهرنشینان جهت استراحت و تمدد اعصاب و تفریح
۰/۴۵۳	سابقه تاریخی در مهمان نوازی
۰/۴۱۰	تعارض فرهنگی گردشگران با فرهنگ بومی
۰/۵۸۷	فرهنگ محلی
۰/۶۶۱	پوشش سنتی در بین عشایر محدوده مورد مطالعه
۰/۸۳۷	غذاها و نوشیدنی های محلی
۰/۵۴۱	صنایع دستی
۰/۸۹۹	موسیقی سنتی
۰/۸۹۹	بازی ها و ورزش های محلی

- عامل اعتماد

مقدار ویژه این عامل ۲/۲۶ است، که به تنهایی می‌تواند ۱۰/۲۸ درصد واریانس را محاسبه کند و آنرا توضیح دهد. در این عامل ۱ متغیر بارگذاری شده است. که متغیر میزان اعتماد مردم منطقه به گردشگران با بار عاملی ۰/۴۹۲ بیشترین تأثیر را در توسعه گردشگری داشته است (جدول ۵-).

جدول (۵) متغیرهای بارگذاری شده در عامل دوم

بار عاملی	متغیر
۰/۴۹۲	میزان اعتماد مردم منطقه به گردشگران

- عامل مشارکت

مقدار ویژه این عامل ۱/۹۸ است. در این عامل ۲ متغیر بارگذاری شده است. متغیر مشارکت مردم محلی در فعالیت‌های گردشگری با بار عاملی ۰/۵۷۳ بیشترین تأثیر را در توسعه گردشگری داشته است (جدول ۶-).

جدول (۶) متغیرهای بارگذاری شده در عامل سوم

بارعاملی	متغیر
۰/۲۸۷	شکار
۰/۵۷۳	مشارکت مردم محلی در فعالیت های گردشگری

- عامل طبیعی

مقدار ویژه این عامل ۱/۸۰ است. در این عامل ۱ متغیر بارگذاری شده است. متغیر تنوع بالای گونه های گیاهی و جانوری با بار عاملی ۰/۸۲۷ مهمترین عامل طبیعی در جذب گردشگر می باشد.

- عامل اجتماعی

مقدار ویژه این عامل ۱/۵۹ است. در این عامل ۴ متغیر بارگذاری شده است. در این عامل متغیر برخورداری مردم منطقه از روحیه مهمان داری و مهمان پذیری با بار عاملی ۰/۶۰۳ بیشترین تأثیر را در جذب گردشگر داشته است.

- عامل گردشگری طبیعی

مقدار ویژه این عامل ۱/۴۷ است. در این عامل ۳ متغیر بارگذاری شده است. در این عامل وجود تالابها و رودخانه های پرآب با بار عاملی ۰/۳۷۸ بیشترین تأثیر را در جذب گردشگران به منطقه دارا می باشد.

- عامل شکار پرندگان

مقدار ویژه این عامل ۱/۲۷ است. در این عامل ۱ متغیر بارگذاری شده است. متغیر وجود پرندگان منحصربه فرد با بار عاملی ۰/۶۴۳ تأثیر زیادی در زمینه توسعه گردشگری داشته است.

- عامل تاریخی

مقدار ویژه این عامل ۱/۰۵ است. در این عامل ۱ متغیر بارگذاری شده است. در این عامل متغیر وجود مکانهای تاریخی و دیدنی با بار عاملی ۰/۵۲۸ یکی از عوامل مهم در جذب گردشگران بوده است.

- رتبه بندی توانمندی های منطقه طبق مدل ویکور (ÇIKOP)

همانطور که قبلا مطرح یکی از سوالات اساسی تحقیق ر ارتباط با تعیین وضعیت یا رتبه بندی عامل مؤثر در جذب گردشگران در منطقه مورد مطالعه بوده است. برای پاسخ به این سوال در این مرحله از تحقیق جهت ارزیابی میزان توانمندی روستاهای مورد مطالعه از مدل ویکور استفاده شد. مدل ویکور به عنوان یکی از روشهای تصمیم گیری چند معیاره مطرح می باشد و هدف این مدل این است که بعد از ارزیابی که انجام می دهد گروه یا عواملی که دارای رتبه پایین تر باشند آنها را به ایده آل نزدیکتر در نظر گرفته و عواملی که دارای عدد بیشتر باشند دورتر از گزینه ایده آل مطرح می نماید. در این مدل معمولا هر ناحیه ای که به صفر تمایل پیدا کند دارای بیشترین ایده آل مثبت و یا اگر بحث رتبه بندی باشد دارای بیشترین رتبه نسبت به سایر پهنه ها خواهد بود. توانمندی های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی مناطق عشایری به صورت شاخص های متناسب با هدف تحقیق در نظر گرفته شدند. شاخص های به کار رفته در این پژوهش به شرح زیر می باشد (جدول-۷):

جدول (۷) شاخص های به کار رفته در مدل رتبه بندی ویکور

C1 - وجود تپه ماهورهای مناسب جهت انجام ورزشها و تفریحاتی از قبیل کوهنوردی، دوچرخه سواری و...
C2 - داشتن محیط آرام و بدون سروصدا به خصوص برای شهرنشینان جهت استراحت و تمدد اعصاب و تفریح;

C3 - تنوع بالای گونه‌های گیاهی و جانوری؛
C4 - برخورداری از سازندهای زمین شناسی متنوع؛
C5 - وجود تالاب‌ها و رودخانه‌های پرآب؛
C6 - وجود پرندگان منحصربه‌فرد؛
C7 - وجود چشمه‌های آب منطقه‌ای؛
C8 - شکار؛
C9 - برخورداری مردم منطقه از روحیه مهمان‌داری و مهمان‌پذیری؛
C10 - میزان اعتماد مردم روستا به گردشگران؛
C11 - وجود مکان‌های تاریخی و دیدنی؛
C12 - سابقه تاریخی در مهمان‌نوازی؛
C13 - وجود نیروهای آموزش دیده و تحصیلکرده در این منطقه برای راهنمایی گردشگران؛
C14 - مشارکت مردم محلی در فعالیتهای گردشگری؛
C15 - تعارض فرهنگی گردشگران با فرهنگ بومی؛
C16 - آداب و رسوم خاص منطقه؛
C17 - فرهنگ محلی؛
C18 - پوشش سنتی در بین عشایر محدوده مورد مطالعه؛
C19 - غذاها و نوشیدنی‌های محلی؛
C20 - صنایع دستی؛
C21 - موسیقی سنتی؛
C22 - بازی‌ها و ورزش‌های محلی.

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

پس از جمع‌آوری داده‌ها و ترکیب آنها، ماتریس داده‌های خام هریک از شاخص‌های محدوده مورد مطالعه تعریف شد. ماتریس تصمیم‌گیری متشکل از سطرها (روستاهای مورد مطالعه) و ستون‌ها (شاخص‌ها) می‌باشد. شاخص‌های ما از C1 تا C22 می‌باشد و روستاهای ما شامل روستای نرگس زار فامور، پریشان، قلعه نارنجی، ملا اره، میرچکک می‌باشند. پس از نرمال سازی ماتریس تصمیم‌گیری، وزن‌دهی شاخص‌ها (W) صورت گرفته است. در این تحقیق از معیار وزن‌دهی دلفی^۱ استفاده شده است. وزن‌دهی شاخص‌های پژوهش توسط ۱۴ نفر از متخصصان حوزه برنامه‌ریزی شهری و روستایی تعیین شده است. وزن‌های بدست آمده هریک از شاخص‌ها در جدول شماره ۸ آمده است.

جدول (۸) وزن شاخص‌های بدست آمده در روش دلفی

وزن	شاخص‌ها
۰,۰۳	وجود تپه‌ماهورهای مناسب جهت انجام ورزشها و تفریحاتی از قبیل کوهنوردی، دوچرخه سواری و...
	طبیعی

¹ delphi

۰,۰۶	داشتن محیط آرام و بدون سروصدا به خصوص برای شهرنشینان جهت استراحت و تمدد اعصاب و تفریح	
۰,۰۲	تنوع بالای گونه‌های گیاهی و جانوری	
۰,۰۲	برخورداری از سازندهای زمین شناسی متنوع	
۰,۰۴	وجود تالابها و رودخانه‌های پرآب	
۰,۰۵	وجود پرندگان منحصربه‌فرد	
۰,۰۴	وجود چشمه‌های آب منطقه‌ای	
۰,۰۳	شکار	
۰,۰۹	برخورداری مردم منطقه از روحیه مهمانداری و مهمان‌پذیری	اجتماعی
۰,۰۵	میزان اعتماد مردم روستا به گردشگران	
۰,۰۴	وجود مکان‌های تاریخی و دیدنی	
۰,۰۸	سابقه تاریخی در مهمان‌نوازی	
۰,۰۲	وجود نیروهای آموزش دیده و تحصیلکرده در این منطقه برای راهنمایی گردشگران	
۰,۰۵	مشارکت مردم محلی در فعالیت‌های گردشگری	
۰,۰۵	تعارض فرهنگی گردشگران با فرهنگ بومی	فرهنگی
۰,۰۵	آداب و رسوم خاص منطقه	
۰,۰۵	فرهنگ محلی	
۰,۰۵	پوشش سنتی در بین عشایر محدوده مورد مطالعه	
۰,۰۵	غذاها و نوشیدنی‌های محلی	
۰,۰۵	صنایع دستی	
۰,۰۴	موسیقی سنتی	
۰,۰۴	بازی‌ها و ورزش‌های محلی	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

ماتریس نرمال شده در وزن به دست آمده شاخص‌های مؤثر در رتبه بندی توسعه گردشگری در روستاهای مورد مطالعه ضرب شده و ماتریس نرمال وزنی بدست می‌آید. محاسبه ایده آل مثبت (f_i^+) و منفی (f_i^-)؛ در این مرحله بالاترین ارزش و پایین‌ترین ارزش توابع معیار از ماتریس نرمال وزنی استخراج شده است. و اختلاف بین بالاترین ارزش و پایین‌ترین ارزش را بدست می‌آوریم. محاسبه شاخص مطلوبیت (S_j) و شاخص نارضایتی (R_j) برای هر گزینه، تفاضل مقدار حداکثر از مقادیر ماتریس بی بعد ضربدر مقدار وزن هاست. سپس مجموع و حداکثر هر یک از سطرها را به دست آورده و بعد بالاترین و کمترین ارزش آنها را طبق فرمول زیر به دست می‌آوریم. مرحله آخر که همان امتیاز نهایی هر گزینه است محاسبه شده است، پایین بودن مقدار آن به منزله مطلوبیت بالای گزینه است (جدول شماره ۱۰) که با استفاده از رابطه زیر به دست می‌آید.

$$Q_j = v \cdot \frac{S_j - S^-}{S^* - S^-} + (1 - v) \cdot \frac{R_j - R^-}{R^* - R^-}$$

که در آن

$$S^* = \min s_j, S^- = \max S_j$$

$$R^* = \min s_j, R^- = \max R_j$$

بیانگر نسبت فاصله از راه حل ایده آل منفی گزینه آم و بعبارت دیگر موافقت اکثریت برای نسبت آم است. $\left[\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*} \right]$

بیانگر نسبت فاصله از راه حل ایده آل گزینه آم و به معنی مخالفت با نسبت گزینه آم است. $\left[\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*} \right]$

جدول (۹) محاسبه مقدار Q و رتبه بندی نهایی روستاهای مورد مطالعه

نام روستا	نرگس زار فامور	پریشان	قلعه نارنجی	ملااره	میرچکک
مقدار ویکور	۰,۱۲۵۰	۰,۶۳۸۷	۰,۹۳۰۷	۰,۱	۰,۲۱۵۵
رتبه بندی	۲	۴	۵	۱	۳

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

رتبه بندی براساس ارزش Q صورت گرفته است به طوری که کمترین ارزش بالاترین اولویت را بخود اختصاص داده است.

نتیجه گیری

بررسی ساختار اقتصادی خانوارهای عشایری در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد که دامداری محور امرار معاش این خانوارها می‌باشد. محیط طبیعی منطقه علاوه بر تأثیرگذاری برسکونتگاه‌های روستایی در جذب جوامع عشایری نیز بی‌تأثیر نبوده است. اقلیم معتدل و مرطوب آن در فصل سرد سال (پاییز و زمستان) غلبه تپه ماهورهای کم ارتفاع و با شیب ملایم در قسمت شرقی توأم با دشت‌های پست در بخش غربی که بواسطه بارش‌های پاییزی و زمستانی موجب رویش گونه‌های مختلف مرتعی می‌گردد، از دیرباز زمینه را برای توسعه دامپروری فراهم ساخته است. ولی امروزه با توجه به تخریب مراتع و محدود بودن مساحت مراتع، تعداد دام‌های منطقه نسبت به گذشته کاهش یافته است. و این امر موجب کاهش اشتغال در این زمینه شده است. متأسفانه فقدان اطلاعات ثبت شده در زمینه فعالیت، اشتغال و بیکاری جامعه مورد نظر در سرشماریهای عشایری باعث می‌شود نتوانیم مشخصات آنها را از این حیث مورد کنکاش قرار دهیم. هر چند شالوده اقتصاد جامعه عشایری بر دامپروری متکی است لیکن در کنار آن فعالیت‌های زراعی و باغی و صنایع دستی نیز جایگاه قابل توجهی در تأمین بخشی از معیشت خانوار دارد.

جهت بررسی عوامل مؤثر در توسعه گردشگری در مناطق عشایری از آزمون تحلیل عاملی استفاده شد. بر اساس نتایج تحلیل عاملی، این عوامل در هشت دسته (۱- فرهنگی ۲- اعتماد ۳- مشارکت ۴- طبیعی ۵- اجتماعی ۶- گردشگری طبیعی ۷- شکارپرندگان ۸- تاریخی) قرار گرفته و ۷۱,۳۳ درصد واریانس عوامل مؤثر در جذب گردشگران به منطقه مورد نظر را تبیین نمودند. آن چه از مباحث مطروحه و تجزیه و تحلیل نتایج آزمون تحلیل عاملی حاصل از مطالعات میدانی در استان فارس بدست آمده می‌توان استنباط کرد که مهمترین عوامل مؤثر در جذب گردشگران در منطقه مورد مطالعه عبارتند از ۱- عامل فرهنگی، که مقدار ویژه عامل اول برابر با ۴/۲۵ است. در این عامل ۹ متغیر بارگذاری شده است، که از میان آنها متغیرهای موسیقی سنتی و بازی‌ها و ورزش‌های محلی با بار عاملی ۰/۸۹۹، مهم‌ترین عوامل توسعه گردشگری شناخته شدند. ۲- عامل اعتماد، که مقدار ویژه این عامل ۲/۲۶ است. میزان اعتماد مردم منطقه به گردشگران با بار عاملی ۰/۴۹۲ بیشترین تأثیر را در توسعه گردشگری داشته است. ۳- عامل مشارکت، که مقدار ویژه این عامل ۱/۹۸ است. متغیر مشارکت مردم محلی در فعالیت‌های گردشگری با بار عاملی

۰/۵۷۳ بیشترین تأثیر را در توسعه گردشگری داشته است. هشتمین و آخرین عامل، عامل تاریخی است که وجود مکانهای تاریخی و دیدنی با بار عاملی ۰/۵۲۸ یکی از عوامل مهم در جذب گردشگران بوده است. بنابراین با توجه به نتایج تحلیل عاملی که نشان می‌دهد عوامل طبیعی، اجتماعی، فرهنگی منطقه مورد مطالعه از توانمندیهای مؤثر در جذب گردشگران می‌باشند.

در شرایط کنونی قابلیت‌های گردشگری محدوده مورد مطالعه، برای جذب گردشگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای به نحو مناسب زیرسازی و تجهیز نشده است. با توجه به نتایج بدست آمده در ارتباط با " توسعه گردشگری در مناطق عشایری "، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- ✓ عدم آگاهی افراد ساکن در منطقه از پتانسیل‌های گردشگری و توانمندی‌های منطقه یکی دیگر از تنگناهایی است که در زمینه هدایت مسافران و گردشگران با آن مواجه می‌شویم. بنابراین در این زمینه نیز باید فرهنگ سازی شود.
- ✓ ایجاد نمایشگاه و فروشگاههای صنایع دستی و محلی.
- ✓ برنامه‌ریزی و توسعه بازار صنایع دستی و محصولات مناطق روستایی و عشایری در منطقه.
- ✓ توسعه و گسترش راههای دسترسی
- ✓ افزایش کیفیت خدمات دهی به مسافران و گردشگران در نواحی گردشگری منطقه
- ✓ شناساندن نواحی گردشگری ناحیه اترک به مسافران و گردشگران
- ✓ ارائه خدمات بین راهی، تابلوهای اطلاع رسانی، مدیریت و نگهداری جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگ.

منابع

- ۱- امان‌اللهی بهاروند، سکندر، ۱۳۷۸، کوچ نشینی در ایران پژوهشی درباره عشایر و ایلات، چاپ پنجم، تهران، انتشارات آگاه.
- ۲- امان‌اللهی بهاروند، سکندر، ۱۳۸۳، زوال کوچ نشینی در ایران: یکجانشینی ایلات و عشایر، فصلنامه مطالعات ملی؛ ۱۷، سال پنجم، شماره ۱، ۱۷۷.
- ۳- پاپلی‌یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی، ۱۳۹۰، گردشگری، ماهیت و مفاهیم، چاپ ششم، تهران، انتشارات سمت.
- ۴- حسینی، الهام، ۱۳۹۱، عشایر، نعمتی برای صنعت گردشگری ایران، <http://nomadictourism.blogfa.com>
- ۵- حیدرآبادیان، شهرام، ۱۳۹۱، شناخت صنعت جهانگردی، چاپ اول، تهران، انتشارات سبحان نور.
- ۶- ذوالفقاری، حسن، ۱۳۸۹، آب و هواشناسی توریسم، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت،
- ۷- رضوانی، علی اصغر، ۱۳۷۹، حفاظت مشترک از میراث فرهنگی و طبیعی، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، شماره ۲۳-۲۲، ص ۱-۱۴.
- ۸- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ یورطاهری، مهدی و آقامحمدی، مهدی، ۱۳۹۰، نقش مناطق نمونه گردشگری در توسعه مناطق عشایری (مطالعه موردی: منطقه نمونه گردشگری الوند شهرستان همدان)، مجله گردشگری و توسعه، دوره یک، شماره یک، صص ۷۵-۵۹.
- ۹- سازمان امور عشایری کشور، ۱۳۹۱، <http://www.ashayer.ir>

۱۰- شرفی نیا، زهرا؛ کاوه، ندا، یزدان پناه عبدالملکی، انیس و اسحاقی، فاطمه، ۱۳۹۴، تحلیل راهبردی از قابلیت‌ها و تنگناهای گردشگری عشایری در استان گلستان نمونه موردی: روستای داشلی برون، کنفرانس بین المللی علوم و مهندسی، امارت - دبی - موسسه ایده پرداز پایتخت ویرا.

۱۱- طبیبی، حشمت‌الله، ۱۳۷۴، مبانی جامعه شناسی و مردم‌شناسی ایلات و عشایر، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۱۲- فرجی سبکبار، حسنعلی و سیدحسن، مطیعی لنگرودی و جهانگیر، فارسی و حسین، کریم‌زاده، ۱۳۹۱، رتبه‌بندی زمینه‌ها و توسعه گردشگری در نواحی روستایی با استفاده از تاپسیس خاکستری (مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان ورزقان)، پژوهش‌های روستایی، سال سوم، شماره یکم، صص ۱-۲۶.

۱۳- قدیری معصوم، مجتبی؛ استعلاجی، علیرضا و معصومه پاکزی، ۱۳۸۹، گردشگری پایدار روستایی و عشایری، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۱۴- قدیری معصوم، مجتبی؛ صحنه، بهمن؛ کوهستانی، حسین، ۱۳۸۵، ارزیابی مشارکت روستایی: تحلیل تجربیات، مجله جهاد، دوره ۲۶، شماره ۲۷۳، صص ۱-۳۰.

۱۵- قنبری، سیروس؛ رضایی، سمیه و منصوره دانشور، محمدرضا، ۱۳۹۳، بررسی عوامل موثر بر توسعه گردشگری عشایری با استفاده از تکنیک SWOT (مطالعه موردی: ایل بختیاری)، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، دوره سه، شماره ۱۰، صص ۱۱۹-۱۰۵.

۱۶- کاظمی، مهدی، ۱۳۹۰، مدیریت گردشگری، چاپ پنجم، تهران، انتشارات سمت.

۱۷- مشیری، سیدرحیم، ۱۳۸۷، جغرافیای کوچ نشینی، تهران، ویرایش اول، چاپ دهم، انتشارات سمت.

۱۸- منتصری، زهرا، ۱۳۹۱، عشایر، جاذبه‌های گردشگری متحرک، مجموعه مقالات اولین همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین، همدان، صص ۱-۲۲.

۱۹- منشی‌زاده، رحمت‌الله، ۱۳۷۶، جهانگردی، چاپ اول، تهران، انتشارات منشی.

۲۰- یاسوری، مجید، ۱۳۹۱، عشایر و مسایل برنامه‌ریزی آن در ایران، چاپ اول، رشت، انتشارات وارسته.

- 21- Donell Holloway, Lelia Green and David Holloway, 2011, The Intratourist Gaze: Grey Nomads and Other Tourists, Tourist Studies, No 3, pp. 252-235.
- 22- Jens K. Steenjacobsen, 2001, Nomadic Tourism and Fleeting Place Encounters: Exploring Different Aspects of Sightseeing, Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism Volume 1, Issue 2.
- 23- Holland, J. Burian, M. and Dixey, L. 2003, "Tourism in Poor Rural Areas; Diversifying the product and expanding the benefits in rural", Paper No. ۱۲.
- 24- Honeck, D. 2012, LDC Export Diversification, Employment Generation and the green economy: what roles for tourism linkages?, World trade organization economic research and statistics division. Staff working paper ERS-2012-24, December 2012.
- 25- Skinner, Malcolm, et al, 1999, Dictionary of Geography, Fitzroy Dearborn.
- 26- Szabo, Bernadett, 2005, "Rural tourism as alternative income source for rural areas along the Hortobagy". Journal of Agricultural Economics, Vol. 20, No. 11
- 27- Sebele, L.S. 2010, Community-based tourism ventures, benefits and challenges: Khama Rhino Sanctuary Trust, Central District, Botswana, Journal of Tourism Management. (31). 136-146.
- 28- UNWTO, 2013, UNWTO's Tourism 2020 Vision, //www.unwto.org/facts/eng/vision.htm.

**Identify and analyze the factors affecting tourism development in Nomadic housing
(A case study in Golestan Province)**

Abstract

In recent years, urbanization and increased leisure time to the attitude of people in rural areas is tourism. The ability of natural, social and cultural tribal areas of the most important factors that has attracted the attention of many tourists. This study aimed to analyze the factors affecting the development of tourism in rural tribal areas Atrak, is the city of Gonbad. To achieve research objectives documentary and field methods with an emphasis on questionnaires completed by 218 heads of households were nomadic. Data collected in SPSS software using factor analysis and model were analyzed VIKOR. Analyze the results of the factor analysis shows that the most important factor in attracting tourists and first in the study area consisted of cultural factors. The results of the study villages ranking based on the rank-rated version shows VIKOR Masan village of sunflowers, ranked first in terms of natural ability, social and cultural services. With regard to the features and capabilities of the social, cultural and natural area that are desirable for the issue of attracting investments as a way to improve the economic situation of nomadic households in the study area have been proposed.

Keywords: Nomadic housing, development of tourism, the city of Gonbad-e Qabus.